

BARAKLARDA ÖRF VE ÂDET ARAŞTIRMALARI

CAHİT TANYOL

XI. — BARAKLARDA DİNİ İNANÇ

Bugünkü Güney-Doğu Baraklarında göze batan en gevşek kıymet dini müessesedir. Kendilerine sorarsanız hepsi sünni'dir. Bunu söylerken her hangi gizli bir mezhep kalıntısını ört-bas etmek gibi bir endişe taşımamaktadırlar. Din hususunda gayet sarıhtirler. Umumiyetle din hayatına karşı kayıtsızdırlar. Barak köylerinde dinin vecibelerini yerine getiren pek az insana rastlanır. Türk halkı arasında, oruca verilen önem dahi Baraklar için meçhuldür. Medrese kültürü vasıtasile hiç bir dini telkin onlar üzerinde rol oynamamıştır. Bundan dolayı Barak köylerinde câmi'e pek rastlanmaz. Hâlbuki bir çok Türk köylerinde câmi bir nevi toplanma yeridir. Baraklar'da müşavere ve toplanma "Köy odalarında,, yapılır. Hemen bir çok Baraklar kendilerinin eskiden sünni olmadıklarını söylemektedirler. Kendilerine eski itikatlarının ne olduğunu sordum. Onun hakkında da müphem bir takım fikirler ileri sürdüler. Elifoğlu köyünden İbrahim ağanın söylediğine göre, eskiden Baraklarda mânevî nüfuz sahibi olan dedeler varmış. Bunlardan biri "Barak Dede", diğeri "Bozgeyikli" dir. Rivayete göre Murad Rabi' Bağdad seferine giderken ocakzâdelerden "Barak Dede,, ile "Bozgeyikli,, den réfatine birer Dede almış; bu suretle onların kerametlerinden faydalanmak istiyormuş. "Barak Dede" nin Bağdad seferinde faydası görülmüş ve padişah tarafından ona ve dervişlerine Barakların işgal ettikleri mıntıka verilmiş. Onlar da yılda bir gelir her evden huvasını "haraç,, bir kurban olarak alır giderlemiş. Eskiden her ev bir koyun veya keçi verirmiş. Fakat bugün buğday, arpa gibi mahsullerden vermektedirler. Bu dedeler hâlâ her yıl harman zamanı gelmektedirler. Kendilerinden dinlediğime göre, mânevî hiç bir itibarları yoktur. Dilenci haline gelmişlerdir. Köylüler her sene onlara sadaka nevinden bir şeyler verirken onların mânevî nüfuzlarını düşünmezler. Sadece alışılmış bir an'aneyi yerine getirirler o kadar.

Yine Fırat kıyısında bulunan Kırgız köyünde, Kürdili oymağının "Sürkızıllı,, familyasına mensup 1314 doğumlu Şaban Kırgız'dan, Barakların

itikadı hakkında müphem bazı rivayetler dinledim. Ona göre, Barakların sün-
niliğine Arap aşiretlerle yakın temasları tesir etmiştir. Barak'da iki türlü De-
de vardır:

- 1 — Barak dedeleri,
- 2 — Bozgeyikli dedeleri.

Bunlar vaktile — anlatanın ifadesine göre: Harunurreşid devrinden ön-
ce — Elbistanın şimalinden, Sivasa bağlı bir mevki olan *Gemiter*'den her sene
Baraklar arasına gelir, kurbanlarını alırlarmış. Vaktin hükümdarı *Sacur* suyu-
nun berisinde bulunan türkmenleri *Gemiter*'den gelen *Şeyh Abdurrahman*'a,
ötesinde bulunanları da *Bozgeyikli* dedeye veriyor. Netekim bugün hâlâ *Sa-
cur* ırmağının öte yanında bulunan *Bozgeyikli* köyü onun adını taşımakta-
dır.

İşte bugün Baraklar arasına gelen dedeler onların torunlarıdır. Her sene
dilenci gibi gelir, hububat toplarlar. Bazan para alırlar. Bugün Barak iline
gelen deedlerden birinin adı *Ahmet Dede*, diğeri ise *Hüseyin Dedenin oğlu
Behzad*'dir. Oturdukları yer *Gemiter*'dir. Eskiden bir mükellefiyet olarak ve-
rilen koyun, keçi yerine bugün onlara hububat verilir, fakat bu, sadaka ka-
bilinden ve alışılmış olduğu içindir.

Temas ettiğim bir çok Barak köylüleri bana onların bugün herhangi bir
mânevî nüfuza sahip olmadıklarını söylemekte ittifak etmektedirler. Yalnız,
an'aneye göre, eskiden kurban, onlara verilmesi icap eden bir borç gibi gö-
rünmektedir. Bu borç mânevî bir tazyikten mi ileri geliyordu, yoksa hükü-
met tarafından mı empoze edilmiştir? Bugünkü Baraklar bunun hakkında
vazih bir fikre sahip değildirler. Fakat tarihi vesikalar bir takım *Şeyh* oy-
maklarının Halep Türkmenleri arasında mevcudiyetine şahadet etmektedir.
Bunların diğer Türkmen boy ve oymaklarının içinde toplu bir şekilde bulun-
ması şüphesiz Barakların ve bütün Halep Türkmenlerinin itikatları üzerine te-
sir etmiştir. Fakat şifahî tarih ve destanlarında bu dedelerin bâriz bir rol oyna-
madığı görülüyor.

Dr. Faruk Sumer'in Kanunî devrine ait "Vergi tahrir defterleri,, nden çıkar-
mış olduğu kayıtlar arasında *Beğdili* aşiretine ait bir liste var. Bu listede *Beğ-
dili* aşiretine mensup iki *Şeyh* oymağına rastlamaktayız. Bunlardan biri *Beğ-
dili*ne bağlı *Hoca Ali Şeyh* cemaati olup tahrir defterlerinde şu suretle bahso-
lunmaktadır.

"Cemaat-i Ali Şeyh,, tâbi-i Beğdili. Yekûn hane 4; zikrolunan şeyhler kadim-
den er ocağı olup, ilâ yevminâ hazâ kimsene bunlardan bir akçe ve bir habbe al-
mazlar imiş, ve dahî bir senede üç kelâmullah hatmedüp sevabın Hazreti hüdavendi-

gâra edâ ederler imiş ve hem duaları makbul kimesnelermiş; vâki halleri defter-i cedid-i hâkaniye kayıd olundu (118),,

Diğeri Bozgeyikli cemaati olup, 16 haneden ibaret bulunmakta idi. Bu cemaat hakkında da tahrir defterlerinde şöyle bir izaha rastlamaktayız:

“Zikrolunan şeyhler kadimden vacib - ürriâye kimesneler imiş; evlerine kurban girarak gelür dervişler imiş, devletlû hüdavendigârın devam-ı devletine duacılar imiş ve hem mezbur Beğdili cemaatinin uluları şeyhler imiş, hiç bir ferd bunlardan bir akçe ve bir habbe almazlar imiş; Şol ki vaki-i haldir defter-i cedid-i hakâniye kayıd olundu (119),,

Bu izahat bize Bozgeyikli cemaatinin Beğdili içinde yaşadığını ve aynı zamanda onların uluları sayıldığını gösteriyor. Fakat öyle iken bu izler zamanla zayıflamıştır. Buna sebep de *Bozgeyikli* ve *Barak Dedelerinin* bir mezhebe değil, bir ocağa ve tarikate mensup olmalarıdır. İslâmî mezheplerin organize ve açık olmasına karşılık, tarikatlerin kapalı olması ve muayyen bir tasavvufi terbiyeyi şart koşması gibi sebepler aşiretleri bir dinî cemaat halinde birleştirememiş olsa gerek. Esasen hiç bir tarikat bütün bir halkı çevresine almak iddiasında değildir. Tam tersine o, bulunduğu cemiyet içinde bir cemaat teşkil eder. Bu da bize Türkmenlerin şii mezhebine mensup iken, sonradan sünnilîği kabul ettiklerine değil, sadece bir takım Türk tarikatlarının mânevî tesirine mâruz kaldıklarını gösterir. Esasen yukandaki vesikalardan da anlaşılacağı üzere onlar *Beğdili* aşiretinin kolları arasında bir cemaat olarak dahil olmaktadır. Bugünkü Güney Türkmenlerinde herhangi bir mezheb taassubunun olmaması ve halkının dinî hâdiselere karşı laik bir tavır takınmış olması bu iddiamızı teyid edecek mahiyettedir. Diğer taraftan Türkmenler, Arap kabileleriyle devamlı bir temasta bulunmalarına rağmen onlarla hiç bir mezheb ihtilâfına düşmemişlerdir. Bu da onların mânevî hayatında bazı tarikatlardan başka bir kuvvetin rol oynamadığını açıkça göstermektedir. Türkmenler, bu Türk tarikatlarına intisap etmemişlerdir. Sadece onları eski *Şamanisme* itikadının şekil değiştirmiş bir nev'i olarak telâkki etmişlerdir. Bu bakımdan Baraklarda yapılacak dinî araştırmalar bize Türk milli mizacının bir çok hususiyetlerini verecektir. İleride bu meseleyi tetkiklerimizle daha çok derinleştirebileceğimizi ummaktayız.

(118) Dr. Faruk Sumer: A. Ü. T. C. F. Dergisi cild X Sayı I Sahife 96. No. 26.

(119) Dr. Faruk Sumer adı geçen Dergi, Sahife: 197 No. 27.

BOZGEYİKLİLER CEMAATI

Barak dedelerinin Türkmenler ve diğer Barak Oymakları arasında bir cemaat olarak yaşadıklarına ait ne vesikalarda ve ne de halihazır köylerde bir iz bulmak mümkün olmadı. Onlar, her sene, Baraklar arasına sanki belli olmıyan bir mahalden gelmektedirler. Türkmenlerin bir kısmına umumî “Barak” adı verilmesinde, bu dedelerin rolü mü vardır, yoksa tarihi vesikalarda rastladığımız Barak âşiretinin zamanla muayyen bir mntakada oturan Türkmenlerin umumî adı mı olmuştur? Açık olarak bilemiyoruz. Gerçi, Gaziantep’in güneyindeki Türkmenler, Baraklardan bahsederken müphem surette onları kendilerinden ayırmaktadırlar. Bu ayrışta, bir itikad ve mezhep farkı hissedilmekle beraber, bir mekân da kasdeilmektedir. Türkmenler, Bozgeyikli dedelerinin kendilerine ve Barak dedelerinin ise Barak ilinde oturan Barak Türkmenlerine ait olduğunu söylemektedirler. Buna karşılık, Bozgeyikli dedeleri hakkında, hem tarihi ve hem halihazır durumları bakımından, daha vazih bilgiye sahip bulunuyoruz. Bugün, Güney Doğu Türkmenleri arasında Bozgeyikli köylerine rastlamaktayız. Bu köylerde oturanlara Bozgeyikli dedeleri adı verilmektedir. Onlar da, tıpkı Türkmenlerde olduğu gibi, Oymaklara ayrılmıştır. Bugün dört Oymak halinde aşağıdaki köyleri işgal etmektedirler:

1 – İbrahimli Oymağı.

2 – Paşalı kolu. Bu kol, İbrahimli Oymağından ayrılmıştır. Rivayete göre Halep paşalarından biri, Bozgeyikli cemaatinin İbrahimli kolundan bir dedeyi askere almak istiyor. O da kendisinin şeyh olduğunu ve seferden muaf bulunduğunu söylüyor. Bunun üzerine, paşa da : “Şeyh isen kerametini göster” diyor; ve Bozgeyikli dedesini bir fırının önüne getiriyor. Dede,, fırıncı çırağını kolundan tutarak derhal kızgın fırına giriyor ve bir müddet kaldıktan sonra oradan her ikisi de sağ salım çıkıyor. Paşa da onu salıveriyor. Böylece Bozgeyiklinin bir koluna “Paşalı” (yâni paşaya mensup) adı veriliyor.

3 – Mamaşlı kolu.

4 – Hamad uşağı.

İbrahimli kolu, bugün Gaziantep’in *Oguzeli* kazasına bağlı *Deve Hüyük* köyünü işgal etmektedir. Bu köyün bütün sâkinleri Bozgeyiklidir. “Paşalı kolu” “Şebib” de, *Mamaşlı* ve *Hamad* kolları Suriyede bulunmaktadır.

Deve Hüyük’de, *Silo dedenin* oğlu *Karaca Bozgeyikli*’nin söylediğine göre, bugün Bozgeyiklilerin işgal ettikleri köyler şunlardır:

Deve Hüyük, *Şibib*, *Güneyse* köyleri tamamen Bozgeyiklilerindir. *Kabaca Ağaç* köyünün hemen hemen yarısını da Bozgeyikliler işgal eder. Bun

dan başka *Uruc* köyünde “3” ev, *Beledin*'de de iki ev bulunmaktadır. Bir nane de Suriyede *Cibal Arus*'da oturmaktadır.

Bugün *Bozgeyikli* dedeleri şunlardır: *Deve Hüyük'te Silo dedenin* uşakları *Karaca, Necmeddin, Muhiddin, Sadettin, Şemsettin* ve onların diğer akrabalarından *Karaca Ahmet*, onun oğlu *Ali, Veli dede oğlu Zennur*. Bunlar arasında bilhassa *Silo dedenin* oğlu *Karaca, Bozgeyikli* cemaatinin reisi sayılmaktadır. Fakat Türkmenler arasında adı saygı ile anılan *Karaca*'nın babası *Silo* dededir. Bu zat, aynı zamanda, dinî nüfuzuna ilâveten vatanperver bir insanmış. Antep harbi sıralarında bir hayli yaralıklar da göstermiş.

Fakat artık *Bozgeyikliler* de, diğer Türkmenler gibi toprağa tamamiyle yerleşmiş bulunuyorlar. Mülk sahibi olanlar, eskiden olduğu gibi, Türkmenler arasına giderek para veya kurban toplamıyorlar. Toplayanları da müteber kişi saymıyorlar. 1953 yazında, *Bozgeyikli* köylerini yakından görmek için yapmış olduğum kısa tetkik gezisinde *Deve Hüyük'te* oturan *Karaca Bozgeyiklinin* odasına uğramıştım. (120). bu köy Suriye hududunda Türkmen köyleri çevresinde bulunmaktadır. Köye akşama doğru vardık. Evlerin inşaat tarzı *Barak* köylerine benzemekte idi. Fakat, fazla olarak, bu köyde küçük bir cami ve çok iptidai bir minare göze çarpıyordu. Minarenin şekli sivri bir türbe biçiminde. Ev sahibi bizi, diğer *Barak* köylerinde görmüş olduğumuz cömert bir çehre ile karşıladı. *Karaca Bozgeyikli* sakalsız bir dede idi. Köy odasının duvarlarında, *Barak* köylerinde rastlanmayan bir takım âyetler yazılı idi. *Karaca Bozgeyikli* başında takkesi, üstünde beyaz bir entari ile bizi karşıladı. Derhal köy odası döşeklerle donatıldı. Bütün Türkmen köylerinde olduğu gibi kaynatılmış acı kahve ikram edildi. Türkmenler, gelen misafire derhal kahve ikram ederler. Her misafire fincanın dibinde bir yudumluk kahve verilir ve bu üç kere tekrarlandıktan sonra diğer misafire geçilir.

Karaca Bozgeyikli'ye, Türkmenler arasında şeyh cemaatlerinin vazife ve rollerinin neler olduğunu ve bugünkü dedelerin mânevî nüfuzlarının olup olmadığını sordum.

Okur yazar bir adam olmasına rağmen onda, herhangi bir tarikat terbiyesinin izleri görülüyordu; onun söylediğine göre; *Bozgeyikli* dedelerinin Türkmenler arasında herhangi bir mânevî telkin yaptıkları görülmemiştir. Fakat Türkmenler üzerinde nüfuzları vardır. Dedelere saygısızlık yapmaktan çekinirler. Zira, onları kızdırdıkları zaman bir felâkete uğrayacaklarına, işlerinin ters gideceğine inanırlarmış. Bugün de bu ananenin izlerine rastlamak mümkün-

(120) Bu seyahatte, kıymetli bilgisinden faydalandığım *Nizip'in* eski Belediye Başkanı *Muhiddin Sayın'a* ve dostum *Münir Oğuz'a* burada teşekkür etmeyi borç bilirim. (C.T.)

dür. Nitekim Türkmenlerle *Elbeyli*'ler arasında, eskidenberi bir mücadele vardır; ve Türkmenler daima *Elbeyli*'leri yenmişlerdir. Zira *Bozgeyikliler* her zaman Türkmenlerle beraber olmuşlardır. Onların *Bozgeyiklilere* saygı göstermesinde, ihtimal bu cemaatin Türkmenlerin zaferinde mânevî bir nüfuzları olduğu kanaatini uyandırmıştır. *Bozgeyikliler*, aynı zamanda, Türkmenler arasında çıkan ihtilâfları hallederlermiş. Türkmenler onların sözlerini aslâ kırmazlarmış. *Bozgeyikliler* herhangi bir tecavüze maruz kalırlarsa bütün Türkmen âşiretleri onları müdafaa ederlermiş. Fakat bu saygı ve korkuda, asıl *Bozgeyik dededen* cemaate intikal eden bir mânevî pay hissediliyor. Zira *Bozgeyiklilere* dedelik irsi olarak intikal etmektedir. *Bozgeyiklilerin* köylerinde her fert "15" yaşını bitirdikten sonra dede unvanını almaktadır. Bunlar herhangi bir tarikat veya diğer nev'iden dinî bir terbiyeye tâbi değildirler. Dede olmak için yegâne şart *Bozgeyiklilerden* olmaktır. Hattâ bir çok dedeler *Bozgeyik dede* hakkında da sarîh bir fikire malik değildirler. Bugün tek dedelik al:meti ve kerameti sakal bırakmaktır; ve Türkmenler arasındaki nüfuzlarını gür sakallarıyla temine çalışıyorlar ki, bu nüfuza bugün artık ve Türkmenler ve ne de bizzat dedeler pek inanmamaktadırlar.

Fakat eskiden, Cuma günleri köyde toplanılır, def, kudum ve nefir çalarak zikredilirmiş. Seninin muayyen günlerinde bütün *Bozgeyikliler*, def ve kudum çalarak yollara düşer ve *Bozgeyik* köyüne gider, *Bozgeyik dedenin* türbesini ziyaret eder, orada coşarlarmış. Bu merasimde, cemaat 40 — 50 adet kurban kesermiş.

Bozgeyik köyünün Suriye topraklarında kalması bu ananeyi ortadan kaldırmış. *Bozgeyik* köyü *Deve Hüyük* köyünün güneyinde bulunmaktadır. Türbe, bir cami avlusu içindedir Eskidenberi, gerek Türkmenlerin ve gerekse Arapların ziyaretgâhıdır.

Hattâ Araplar, eşya yüklü develeriyle yola çıktıkları zaman yükleri ağır gelirse, fazlalığı *Bozgeyik* türbesinin bulunduğu cami avlusuna bırakır, yollarına devam ederlermiş. Eşyaları bazen haftalarca orada kalırmış; ve kimse onlara el süremezmiş. Eşyaları *Bozgeyik*'e emanet ettikleri için, hırsızlar onu çalmaya korkarlarmış.

BOZGEYİKLİ KİMDİR ?

Şifahî anane, *Bozgeyik dede* hakkında şöyle bir menkibe anlatmaktadır. Rivayete göre, *Bozgeyik*, *Hacı Bektaş* müridlerinden imiş; asıl adı *Yusuf Nuranî* imiş. *Hacı Bektaş*, müridlerine icazet verirken, sıra *Bozgeyik*'e gelmiş. Ona: "Elindeki çöveni at, nereye düşerse orası senin olsun" demiş. *Bozgeyik* de çövenini güneye doğru fırlatmış. Çöven şimdi *Bozgeyik* köyünün bulundu-

ğu muntakaya düşmüş. O zamanlar, bugün Türkmenlerin işgal sahası olan bu yerlerde *Muvali* aşiretleri oturuyorlarmış. Aşiret reisi gezerken Çöveni ö-rüyor, almak istiyor. Fakat onu bir türlü yerinden oynatamıyor. Küçük bir deyneği yerinden oynatamamasına şaşıyor. Bunun üzerine, çövene bir ip bağ-hyor, ipin diğer ucunu da sekiz on devenin boynuna geçiriyor. Develerin gücü de bir türlü çöveni yerinden kıpırdatmaya yetmiyor. *Muvali* aşiretinin reisi “Bunda bir keramet vardır, her halde sahibi gelip alacaktır” diyor. Az zaman sonra *Bozgeyik dede* cemaatiyle çövenin bulunduğu yere geliyor ve çöveni yerden alıyor. Böylece cemaat oraya yerleşiyor. O günden sonra, her sene, Arapların bir deve ve Türkmenlerin bir koyun getirmesi anane haline geliyor. *Bozgeyik dede* ölünce de deve ve koyunu türbesine kurban etmekte devam ediyorlar; ve ayrıca borçlarını cemaate ödüyorlar. *Bozgeyik dedenin* türbesinde, alâmet olarak, bir sancak ve bir çöven vardır. Bugün onun türbesinde Hama-de Ceyyim’in uşakları (çocukları) hizmet etmektedirler. Bunlar, her sene, pa-saportla Suriyeden Türk hudutlarına geçer ve Barak köylerini dolaşarak para toplarlar.

Türkmenlerden veya Araplardan herhangi bir kimseyi akrep, yılan gibi zehirli hayvanlar sokarsa veya bir hastalığa tutulan olursa, *Bozgeyikli dede*lerin kurban vererek şifayap olunur.

Yine şifahî bir ananeye göre, *Bozgeyik dedeye* bu ünvanın verilmesi ölümünden sonradır. Rivayete göre, eskiden *Bozgeyik dedenin* türbesine ceylanlar gelir, taştan curunların yanında dururlarmış. Cemaat onların sütlerini sağarmış. Kndisine bundan dolayı “*Bozgeyik dede*” denmiş. Türkmenler ceylanla *Bozgeyik* demektedirler.

Sonradan, yabandan (yabancı) bir kadın *Bozgeyikli*’lerden birisiyle evleniyor; ve ondan sonra ceylanlar gelmez oluyor.

Yazılı vesikaların da işaret ettiği üzere, bu dinî cemaat uzun asırlar vergiden ve askerlikten muaf tutulmuştur. Deve Hüyükü Karaca *Bozgeyik*’in söylediğine göre, seferberliğe kadar *Bozgeyikli* cemaatinden ne vergi alınır ve ne de askere çağırılmış. Fakat bizzat *Bozgeyiklilerin* en nüfuzlu şahsiyetlerinden biri olan Karaca *Bozgeyiklinin* de itiraf ettiğine göre, bugünkü *Bozgeyikli*lerin hiç bir dinî vasıfları ve mânevî nüfuzları yoktur. Dedeler hususî bir tarikat terbiyesinden geçerek yetişecekleri yerde, mülk gibi irsen dedeliğe sahip oldukları için, zamanla mânevî nüfuzları tamamen ortadan kalkmış ve bu yüzden kurban borcu zayıflayarak bir sadaka, bir görenek haline inkilâp etmiştir. Bununla beraber, Türkmenler arasında, *Bozgeyiklilerin* değilse de, asıl *Bozgeyik dedenin* mânevî nüfuzu devam etmektedir. En büyük yeminleri, *Bozgeyik dede* üzerine yapılan yemindir. Her Türkmen köylüsü, Kur’ana el basmak nev’inden *Bozgeyik dede* üzerine yemin etmekten korkar. Onun üzerine yalan yere yemin ederse çarpılacağına, ve başına mutlaka bir felâket geleceğine inanır.

Bozgeyikli'ler, Barak dedelerini alvilikle itham etmektedirler. "Onlar Barakların şeyhleridir, Bizler ise diğer Türkmenlerin şeyhleriyiz" demektedirler. Barak dedelerinin bugün Türkmenler arasında muayyen yerleri olmadığı için, bizzat onlarla görüşmek mümkün olmadı. Fakat yukarıda da işaret ettiğimiz gibi, onların da Türkmenler üzerinde herhangi bir mânevî nüfuzları mevcut değildir. Ve Baraklarda, Sünnî tesiri kadar Alevî tesiri de görülmemektedir.

Yalnız Bozgeyikliler, Hacı Bektaşî ocağından çıktıklarını söylemekle beraber onların köylerinde Sünnilik daha fazla hissedilmektedir. Şifahî ananede hiç bir izine rastlanmamakla beraber, Barak dedelerinin ilk menşei belki de "Burak Baba" ya dayanmaktadır.

Fakat bu hususta esaslı bir inceleme yapmadan hüküm vermek güçtür. Yazılı vesikalar, yukarıda temas ettiğimiz üzere, Beğdîli âiretine bağlı Bozgeyikli cemaatinden bahsetmekte, fakat Barak dedelerine ait herhangi bir kayda rastlamak mümkün olmamıştır.

Karaca Bozgeyikli, kendisinde Bozgeyik Dedeye ait bir yazma şecere olduğunu söyledi. Bu şecere evlâttan evlâda intikal ederek kendisine kadar gelmiş. Son yıllarda şecereyi yine kendi akrabalarından, Güneyse köyünden Molla Dedenin oğlu Mehmet Bozgeyik'e verdiğini söyledi. Ona, bunun kıymetli bir şey olduğunu söylediğim zaman : "Bize bir faydası yok, ne yapacağız?" diye cevap verdi. Kendisinden şecerenin muhteviyatını bilip bilmediğini sordum. Cevabından, bunun bir tarikat şeceresi olduğu anlaşılıyordu. Fakat maalesef bu şecere bize "Bozgeyik Dede" nin hangi ocağa mensup olduğunu daha açık olarak göstermeye yardım edecektir.

Fakat şunu söyleyebiliriz ki, Türkmenler, bir tarikat mensupu olan Bozgeyik Dedeyi, yarı sihri ve yarı dinî bir kudrete sahip olan eski şamanların örf ve âdet kadrosu içinde düşünmüşlerdir. Gerek Bozgeyiklilerin dışında herhangi bir Türkmenin dede ünvanını alamaması ve gerekse Bozgeyiklilere riayette bir korku hissesinin bulunması bu hükmü teyid etmektedir. } çok öner

BARAKLARDA AHLÂKÎ HAYAT

Barak Türkmenlerinde âşiri ahlâkın bütün meziyetlerini görüyoruz. Bu ahlâkta dikkati çeken en belirli nokta kendisini dinî ahlâkın dışında bırakmış olmasıdır. Bir Türkmen için iyi hareket, günah - savap esasına göre değil, şerefli veya şerefsiz olduğuna göre mâna kazanır. Asırlarca, aralarında, dinî cemaatlerin bulunmasına rağmen, bu lâik ahlâkta tasavvufî ahlâkın en ufak bir izine dahi rastlamak mümkün değildir. Onlar için bu dinî cemaatler hayır - şer kriteriyumundan ziyade, faydalı ve zararlı ölçülerine tâbi olmuşlardır. Hat-

tâ denebilir ki, göçebe ahlâkının üstün meziyetleri dinî cemaatleri de çevresine almıştır. Esasen bu dinî cemaatler de Türkmen ulusları tarafından kurulmuştur.

Barak örf ve âdetinde en üstün şef, Yiğitlik ve cömetliktir. Misafirperverlik yiğitliğin bir parçasıdır. Onlara göre, pinti adam yiğit sayılmaz. Bu ahlâk, an'anevî Türk ahlâkının, en iyi şekilde Barak Türkmenlerinde devam ettiğini gösteriyor. Şüphesiz bunu söylerken, bu üstün ahlâkî meziyeti yalnız Baraklara hasretmiyoruz. Bütün Türkmen ulusları için ahlâk ölçüleri aynıdır.

Diğer taraftan, yine o muntakanın *Dere köylerini* işgal eden ve özbeöz Türk oldukları halde bugün bir kısmı kürdçe konuşan Rışvan boyları da, aynı fazileti daha titiz bir şekilde devam ettirmektedirler. (121) Baraklardaki bu lâik ve üstün ahlâkın köklerini, sadece âşiri toplulukların umumî vasıfları çevresinde görmeye imkân yoktur. Toprağa yerleşmeleri, ekonomik hayatın ön plânda rol oynamaya başlaması dahi onlarda cesaret ve misafirperverlik faziletini eskitmemiştir. Sadece civar şehirlere yakın köylerde misafirperverliğin kısmen azaldığını görüyoruz. (122) Hasis bir şehirlinin Türkmen köylerinde yerleşmesine ve sevilmesine imkân yoktur. Nitekim Barak köylerini zapteden birecik ağaların da, köylerinde aynı an'aneyi devam ettirmişlerdir. (123)

Yiğitlik ve misafirperverliğin Türk ahlâkındaki yeri her devirde ön plândadır. "Dede Korkud" kitabı :

"Er ma malına kıymayınca adı çıkmaz"

"Oğul atadan görmeyince sofrı çekmez"

Diye misafirperverliği över, yine bir yerde Korkud Ata

"Konuğu gelmiyen kara evler yıkılsa yeğdir" diyerek beddua eder (124)

Aynı ahlâkî kanaate bugünkü Barak Türkmenleri de tevarüs etmiştir. Onlar da birini götülemek için: "Odasına konuk gelmez" derler.

Yine dede Korkud, kocasına şeref ve şan veren kadını şu sözlerle tasvir eder :

(121) Güney - Doğudaki "Kürtleşmiş ve Araplaşmış Türkleri" ayrıca tetkik edeceğiz. Bu tetkik, gerek içtimâî taksimat ve gerekse örf ve âdet bakımından Kürk ve Türkün ayrı maksat olmadığını ve bir ırkın ayrı ve içtimâî ve coğrafi şartlarda iki manzarasından cesaret bulunduğunu bize gösterecektir. (C. T.)

(122) Bu meseleyi "Baraklarda örf ve âdet değişimleri" adlı etüdümüzde inceleyeceğiz.

(123) Bu hususta, 23 Ekim 1953 tarihli Yeni Sabah gazetesinde "Barak Türkmenleri" adlı makalemizde ayrıca izahat verilmiştir.

(124) "Kitab-ı Dede Korkut" sahife 3 — 4

“Karılar dört türüdür. Birisi evin dayağıdır, birisi nice söylersen bayağıdır. Evin dayağı oldur ki, yazıdan, yabandan eve bir konuk gelse, er âdem evde olmasa anı yedirir, içirir, ağırlar, azizler. Hanum, anın binleri yetsün, ocağına bunculayun avret gelsün.”

Korkud Ata, erkeğe şerefsizlik getiren kadını da misafire riayet etmeyende görür:

“Geldin ol kim nice söylersen bayağıdır, evine yazıdan, yabandan konuk gelse, er âdem evde olsa dese ki etmek (ekmek) getir yüyelim, bu da yesün dese, pişmiş etmeğün pahası olmaz yemek gerektir; avret, neyleyeyim evde un yok, deve değirmenden gelmedi der, bin söylersen birisini koramaz erin sözünü kulağına koymaz, ol Nuh peygamberin eşeği aslıdır, andan dahi Hanum sizi Allah saklasun, ocağına buncilayın avret gelmesun” (125)

İşte Barak Türkmenleri bu ahlâk anlayışını günümüze kadar getirmişlerdir. Bir kimse servet sahibi oldu mu, “oda” sahibi olması gereğir; ve kendi “oda” sna daha fazla “konuk” gelmesini şeref sayar. Misafir, evin efendisidir. Her nazına katlanılır. Münasebetsiz bir kimse bile olsa, misafire riayet esastır. Misafire yapılacak herhangi bir tecavüz ev sahibine yapılmış sayılır. Bir yabancı, misafir olduğu evde öldürülürse ve katil başka bir oymaktansa, “kan güdme” bütün akraba oymaklara teşmil edilir.

“Barak odası” ne gelen her yabancıya kapı açıktır. Misafire hemen nereden, ne maksatla geldiği sorulmaz. Ona en temiz yataklar çıkarılır, mu’tad yemeklerin üstünde ikram yapılır. O kadar ki, kendi geçim vasıtası olan koyun veya keçiyi misafirlerine kesen fakir Baraklar çok görülmüştür.

Bununla beraber, kasabaya yakın bazı Barak köylerinde bu an’nenin zayıfladığını görüyoruz. Nitekim 1951 yazında Fırat kenarında, oldukça mamur “Elifoğlu” köyünde misafire karşı diğer Barak köylerindeki alâkanın eksikliği göze çarpmakta idi. Ziyaret sebebini söylememize, ve bana refakat eden arkadaşların soyunu sopunu tanımalarına rağmen, muhtarın hissettirmeden hüviyet tesbit etmek istediğini anladık. Kendisine gerek Nizipdeki ve gerekse İstanbuldaki adresimi verdim. Halbuki gezmiş olduğum diğer Barak köylerinde misafire karşı böyle bir kuşkulanmaya şahit olmadım.

Bugünkü Barak Türkmenleri toprağa sıkı sıkıya bağlanmış bulunuyor. Toprak, bir çok yerlerde modern ziraat âletleriyle işlenmekte, istihsal sistemi ve mahsul cinsi değişmektedir. Barak ovası bağ, zeytin, fıstık gibi mahsullerle dolmakta, hububat ekimi, ve heyvan yetiştirme gibi eskiden esaslı geçim vasıtası olan şeyler ikinci plâna geçmektedir. Bu istihsal değişmesi ve toprak seferberliği Barak örf ve âdetini, Barak ahlâkını değiştirmekte ne derece bir rol oynayacaktır? Bunun hakkında şimdiden hüküm vermek mümkün değildir.